

Nr B 4

Ullåtande i anledning av väckta motioner angående åtgärder för ungdomsbrottslighetens bekämpande.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: B 193 av herr Nilsson, *Yngve, m. fl.* och II: B 250 av fröken Wetterström *m. fl.* föreslås att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag till åtgärder för ungdomsbrottslighetens bekämpande efter de riktlinjer som anges i motionerna.

Motionerna

Motionärerna påtalar den tilltagande ungdomsbrottsligheten i landet och anser det kunna ifrågasättas om icke utvecklingen är en följd av reaktionssystemets utformning. Det torde vara nödvändigt att gå fram efter delvis nya och hittills oprövade linjer. De anför kritik emot den nuvarande, vidsträckta tillämpningen av villkorlig dom och åtalseftergift. Den brottslige har kommit att anse villkorlig dom vara nära nog en rättighet, innebärande att man kan begå flera brottsliga handlingar innan en påtagligare reaktion blir följden. En liknande roll spelar åtalseftergiften. När reaktionen slutligen kommer får den form av omhändertagande på ungdomsvårdsskola eller ungdomsfängelse eller vanligt fängelse. Det nuvarande reaktionssystemet verkar i praktiken inhumant. Först bibringas de unga uppfattningen att samhället ej har makt eller intresse för att effektivt skydda sina medborgare. Därefter slår samhället till med kraft mot en människa vars moraliska motståndskraft försvagats, så att den närmast kan anses obefintlig.

Villkorlig dom och åtalseftergift bör ej försvinna. Med ursprungligen avsedd tillämpning torde de fortfarande ha viktiga uppgifter att fylla. Men det kräves reaktionsformer som innebär påtagliga och kännbara åtgärder för att hos den unge lagöverträdaren inskräpa, att samhället inte tolererar brott mot dess regler.

I motionerna anföres vidare bl. a.:

Efter maximalt en åtalseftergift eller en villkorlig dom bör, om den unge ej tar rättelse härav, friheten berövas honom snabbt och effektivt. Detta förutsätter att åtalet och domens verkställighet sker utan dröjsmål. Det kan vara nödvändigt att i högre grad än vad nu är fallet prioritera lagförandet av unga brottslingar eller att tillskapa särskilda ungdomsdomstolar för detta ändamål. Frihetsstraffet bör sedan avtjänas under en tid av högst tre månader på en anstalt som är avsedd uteslutande för ungdom. Förebilden för

denna reaktionsform är det engelska »detention centre», som visat sig ha en positiv inverkan på ungdomsbrottslingar.

Man har i England haft samma problem som i vårt land. Man kom underfund med att många av dem som lagfördes kunde bibringas respekt inför lagen endast genom en relativt kännbar behandling. Det var kanske varken nödvändigt eller önskvärt att utsätta dem för det strängare straff som ungdomsfängelse (det engelska »Borstal») innebar. Man ansåg det föreligga behov av en behandling med kort varaktighet, men som kändes och som var lämpad som påföljd på »mindre allvarliga» förbrytelser samt såsom korrektiv mot dem som inte respekterat en villkorlig dom. Den anstalt man sökte skapa skulle ge ett maximum av hårt arbete och ett minimum av förströelse. Det skulle vara en plats man inte önskade besöka flera gånger. Så tillkom s. k. »detention centre». Ungdom mellan 14 och 21 år kan sändas dit, och den genomsnittliga tid de tillbringa där är 3 månader.

Behandlingen syftar till att ge en kännbar påminnelse om att landets lagar är till för att lydast samt att medmänniskors rätt skall respekteras. Detta betyder dock *inte* att den unge brottslingen skall skrämmas till att handla laglydigt. Tvärt emot uppnås den eftersträlvade effekten endast om en välvald, därför utbildad och personligt skickad personal samtidigt verkligen intresserar sig för den enskilde och anstränger sig att ställa begreppen till rätta för honom.

Motionärerna anser en dylik behandlingsform böra vara ett värdefullt tillskott i kampen mot ungdomsbrottsligheten. Den unge brottslingen kommer bort från det s. k. gänget och tvingas till ordnad livsföring och nyttigt arbete under en tidrymd som är tillräckligt lång för att i de flesta fall få honom att inse att brott inte lönar sig, men däremot inte så lång att han får svårt att anpassa sig till friheten igen. Behandlingsmetoden torde vara värd att övervägas.

Motionärerna finner möjligheten att kombinera villkorlig dom med bötesstraff eller med ett kort arreststraff böra övervägas.

I motionerna framhålles vidare, att påföljderna för rymning icke är ägnade att skapa respekt hos rymmaren. Påföljden bör skärpas så att rymningen för brottslingen framstår så litet lockande som möjligt.

Motionärerna anför vidare i denna fråga:

Kontakt med samhället utanför anstalten under permission kan vara ett gott medel att uppnå syftet med anstaltsbehandlingen, nämligen att göra den intagne till duglig samhällsmedlem eller att främja hans anpassning därtill. Förutsättningen härför är att kontakten med samhället blir den riktiga. Så kan ske vid legal permission men inte vid rymning. Verkan blir härvid den rakt motsatta. Brottslingen knytes fastare vid brottsligheten och den brottsliga omgivningen. Detta motverkar i allra högsta grad det uppoffrande arbete som anstaltspersonalen i vårt land i allmänhet nedlägger.

Resonemanget kan i det väsentliga överföras på de ungdomsbrottslingar som åtnjuter s. k. »kriminalvård i frihet». Med den omfattning som den villkorliga domen har fått är det inte ovanligt att den villkorligt dömda fortsätter sin brottsliga verksamhet utan att ha tagit alltför stort intryck av samhällets reaktion. Det måste dessvärre sägas att dessa i frihet vårdade brottslingar starkt bidrager till brottslighetens nyrekrytering bland andra ungdomar.

Motionärerna anser det värdefullt om övervakning i vidare omfattning kunde ske genom placering av de frigivna eller villkorligt dömda i rätt-tänkande och goda hem. Sådan hemvård torde även vara av fördel då det gäller vanartig ungdom som varit föremål för barnavårdsnämnds ingripande.

Motionärerna understryker slutligen vikten av att polismakten förstärkes och polisens arbete rationaliseras.

I övrigt får utskottet hänvisa till motionen II: B 250.

Yttrandena

Utskottet har inhämtat yttrande över motionerna från fångvårdsstyrelsen, riksåklagaren, ungdomsfängelnsnämnden och socialstyrelsen. Till riksåklagarens yttrande har fogats utlåtanden av statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö samt föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges stadsfiskaler och föreningen Sveriges landsfiskaler.

Allmänna synpunkter på brottslighetsutvecklingen m. m.

Riksåklagaren anför härom bl. a.:

Enligt kriminalstatistiken utvisar brottsligheten i vårt land alltsedan år 1949 en fortlöpande ökning. Denna avser framför allt rattfylleri och annan trafikbrottslighet samt tillgreppsbrott, särskilt tillgrepp av motorfordon. Även om den nuvarande kriminalstatistiken är behäftad med allvarliga brister och några alltför säkra slutsatser därför icke kunna dragas av det redovisade siffermaterialet, torde detta likväl ge en bild av utvecklingen i stort och en antydning om utvecklingstendenserna. Det kan därvid icke bestridas, att utvecklingen är oroande och att detta främst gäller ungdomsbrottsligheten.

Enligt motionärernas mening tyda flera tecken på att den ifrågavarande utvecklingen är en följd av vårt straffrättsliga reaktionssystemets utformning. Ämbetet vill då framhålla, att kriminalpolitikens möjligheter att förebygga brott äro på många sätt begränsade. De vågrörelser, som brottslighetskurvan utvisar, betingas sålunda till väsentlig del icke av reaktionssystemets utformning utan av djupare liggande förhållanden, exempelvis den fortskridande industrialiseringen och urbaniseringen, upplösningen av familjebanden, de alltmer komplicerade samhällsförhållandena, som leda till att psykiskt och fysiskt handikappade personer ha allt svårare att finna sig till rätta i samhället, samt ökningen av frestelsemängden. Självfallet är emellertid även reaktionssystemets utformning och tillämpning i praktiken av stor betydelse i kampen mot brottsligheten. Ämbetet vill dock hävda att brottsutvecklingen under det senaste decenniet, i den mån den sammanhänger med reaktionssystemet, mindre är en följd av detta systems utformning än av det förhållandet, att statsmakterna ej ha ställt tillräckliga personella och anstaltsmässiga resurser till förfogande för att systemet skall kunna fungera på åsyftat sätt. I själva verket äro dessa brister så påtagliga, att det är svårt att göra någon rättvisande bedömning av det nuvarande reaktionssystemets roll i brottsbekämpandet.

Fångvårdsstyrelsen uttalar i denna fråga:

Ökningen av ungdomsbrottsligheten är av allt att döma en företeelse som man möter världen över. Även från länder utanför Europa meddelas, att efterkrigstiden blivit en särskilt för ungdomen farlig och påfrestande tid, beroende på bl. a. att de livligare kommunikationerna har lagt förut isolerade länder öppna för påverkan av åskådningar och beteenden, som hittills varit okända eller otillättna. Liknande inflytanden tillsammans med den pågående urbaniseringen och de väldiga omvälvningarna i vårt samhällsliv har också hos oss bidragit till en upplösning av vedertagna normer med därav följande förvirring och oro. Enligt styrelsens mening måste dessa förhållanden beaktas, när det gäller att finna medel för att hejda brottslighetens ökning.

Förebyggande åtgärder m. m.

Riksåklagaren anför bl. a.:

Ur brottsförebyggande synpunkt är det av den största vikt, att begångna brott upptäckas och beivras. Det förhåller sig nämligen otvivelaktigt så, att risken för upptäckt är en betydelsefull brottsavhållande faktor under förutsättning att denna risk är stor. En uppfattning om upptäcktsrisken storlek kan man få av den s. k. upplklaringsprocenten, som brukar anges såsom ett mått på polisens effektivitet. I en inom inrikesdepartementet i början av detta år gjord sammanställning har upplklaringsprocenten beräknats på det sättet, att antalet brott som kommit till polisens kännedom under ett visst år satts i relation till samliga brott som klaras upp under samma år. Av denna sammanställning framgår, att upplklaringsprocenten för samtliga brott har sjunkit i hela landet från 52 för år 1950 till 42,7 för år 1955 och i Stockholm från 35 för år 1950 till 27,3 för år 1956. Upplklaringsprocenten för samtliga tillgreppsbrott har sjunkit i hela landet från 34,1 för år 1950 till 24,8 för år 1955 och i Stockholm från 16,3 för år 1950 till 13 för år 1956. När det gäller motorfordonstillgrepp, som till övervägande delen torde begås av yngre personer, är utvecklingen likartad. De anförda siffrorna ger vid handen, att upplklaringsprocenten och därmed också risken för en brottsling att bli upptäckt har blivit avsevärt lägre under senare år. Särskilt gäller detta Stockholm och övriga storstäder. Läget i Stockholm, där brottsligheten proportionellt sett är störst i landet, har av en av våra dagliga tidningar något tillspetsat uttryckts på det sättet, att chanserna att en tjuv grips för en stöld i Stockholm äro ungefär lika stora som att en penninglott ger vinst. Det ligger i öppen dag, att ett sådant tillstånd är synnerligen ogynnsamt ur brottsförebyggande synpunkt och att de större städernas polis — som icke förstärkts i takt med den fortskridande urbaniseringen utan tvärtom på sina håll arbetar med vakanser i personalstater, som fastställts när folkmängden varit betydligt mindre — måste kraftigt upprustas. Det olyckliga läget har gång på gång från skilda håll påtalats utan att någon förbättring kommit till stånd.

Det är för att förebygga brott av stor vikt ej blott att begångna brott upptäckas utan även att samhällets reaktion mot brott följer utan onödig tidsutdräkt. Särskilt viktigt är detta i fråga om unga lagöverträdare. I skrivelse den 26 november 1951 bragte ämbetet under Kungl. Maj:ts bedömande frågan om det utredningsförfarande, som föregår bestämmandet av reaktionsformen för lagöverträdare i åldern 15—17 år. Som en väsentlig svaghet i detta förfarande angav ämbetet, att — såsom framgått vid en av ämbetet företagen, i skrivelsen närmare redovisad undersökning — den tid som för-

löper från det att den unge manifesterat sin kriminalitet i en brottslig handling till dess att beslut fattas om den samhällsreaktion, som skall följa å brottet, ofta är alltför lång. I fråga om de högst ogynnsamma verkningarna härav anförde ämbetet bland annat följande:

»Till en början är uppenbart att både med hänsyn till gärningsmannen själv och av allmänpreventiva skäl det är önskvärt att samhällsingripandet i anledning av en brottslig gärning följer så snart som möjligt. Särskilt påtagligt är missförhållandet i fall, där den unge i avbidan å reaktionsformens bestämmande återfaller i kriminalitet med påföljd att möjligheterna för hans tillrättaförande bli allt sämre. I regel inledes proceduren mot den unge, på fri fot varande lagöverträdaren med — förutom ett på kanske kort stund avklarat polisförhör — att han kallas att inställa sig hos barnavårdsnämnden, varefter följer den tidsödande utredningen rörande hans personliga och sociala förutsättningar. Den unges egen medverkan påkallas endast vid kortare samtal och undersökningar av skilda slag, vilka knappast i och för sig äro ägnade att verka i brottsdämpande riktning. Beröende på hans psykiska läggning kan han -- när han märker, att något ingripande ej kommer till stånd — i stället få den känslan, att myndigheterna icke taga så allvarligt på hans fall. Eftersom det första brottet, såvitt han kan bedöma, lämnas nära nog obeaktat av samhället, kunna under i övrigt ogynnsamma förutsättningar frestelserna till upprepad brottslighet under utredningstiden bli övermäktiga. Ofta skapa de under lång tidrymd återkommande förhören och undersökningarna en olustkänsla på vilken han ibland reagerar genom att avvika eller begå nya brott. Någon för honom märkbar reaktion från samhällets sida, ägnad att avhålla honom från fortsatt brottslighet, kommer ej till stånd. I sämsta fall blir han efter hand som tiden går alltmer fixerad i sin kriminalitet med försvärad resocialisering som följd.»

Efter ämbetets oförmälda skrivelse, som föranledde viss lagstiftningsåtgärd och åtminstone i Stockholm vissa personalförstärkningar hos barnavårdsnämnden och åklagarmyndigheten, har visserligen läget något förbättrats i jämförelse med förhållandena då framställningen gjordes, men det är ännu långt ifrån tillfredsställande.

Riksåklagaren framhåller betydelsen av att de unga lagöverträdarna kan omhändertagas under väntetiden mellan brottet och bestämmandet av samhällsreaktionen men att häktning av de yngsta lagöverträdarna är olämplig och erinrar om att ämbetet tidigare uttalat sig för inrättande av anstalter eller kliniker — förslagsvis kallade övervakningshem — för förvaring av de unga. Riksåklagaren anför vidare härom:

Ehuru behovet av sådana övervaknings- eller utredningshem för varje år som gått, sedan ämbetet år 1951 framförde sitt förslag, har blivit alltmer dokumenterat, har frågan ännu icke kommit längre mot sin lösning än att barnavårdskommittén i ett under år 1955 framlagt betänkande (SOU 1955: 37) föreslagit inrättande av utredningshem i närheten av de tre största städerna. De bristande möjligheterna att på ändamålsenligt sätt omhändertaga kriminella ungdomar under utredningstiden ha lett till att i de allvarligaste fallen häktning kommit att tillämpas i ökad omfattning. Såsom en jämförelse må nämnas, att medan under första halvåret 1953 i Stockholm häktades 23 personer under 18 år motsvarande siffra för första halvåret 1958 var 61. Som ovan anförts är emellertid häktning olämplig för de yngsta lagöverträdarna, och häktningsinstitutet kan ej heller tillämpas

i den omfattning i vilken omhändertagande i utredningshem enligt ämbetets åsikt borde vara möjlig. Ämbetet måste därför än en gång understryka, att det är en angelägenhet av största vikt för brottsbekämpandet bland ungdomen att sådana hem snarast inrättas.

Riksåklagaren påtalar att i regel en avsevärd tid förflyter mellan brottspåföljdens bestämmande och dess verkställande och anför vidare härom:

Enligt lagen den 30 december 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig får den, som ej fyllt 18 år, icke dömas till fängelse, straffarbete eller förvaring, om ej särskilda skäl äro därtill. Denna lag bygger på tanken, att det väsentliga vid bekämpandet av ungdomsbrottsligheten är att samhället gör tillräckliga insatser för att genom uppfostrande åtgärder bland de yngsta lagöverträdarna söka återinpassa dem i samhället. Vid valet huruvida resocialiseringen i fråga om svårbehandlade fall skulle ske inom socialvården eller fångvården stannade man för att i princip anförtro denna uppgift åt socialvården. Anledningen härtill var att det ansågs uppenbart, att man genom att tillföra socialvården de härför erforderliga förstärkningarna skapade långt bättre möjligheter att taga om hand denna förhållandevis lilla och heterogent sammansatta grupp än om man för den skulle inrätta en särskild behandling inom fångvården. Det framhölls nämligen, att socialvårdens ungdomsvårdsskolor redan utgjorde en betydande organisation med möjligheter till differentiering av klientelet och individuell behandling samt en effektiv eftervård.

Vid tillkomsten av 1952 års lagstiftning betonades från flera håll starkt, att socialvården måste tillföras erforderliga resurser för att bli i stånd att omhändertaga svårbehandlade. Härvid åsyftades i första hand inrättandet av s. k. specialavdelningar, å vilka ett slutet omhändertagande sker. Innan 1952 års lag sattes i kraft den 1 juli 1954 skedde också en viss upprustning av ungdomsvårdsskolorna; bland annat uppfördes några nya specialavdelningar. Den senare utvecklingen har emellertid visat, att denna upprustning var otillräcklig. Sedan länge är situationen sådan, att ungdomar som enligt meddelade beslut skola intagas i ungdomsvårdsskola få vänta åtskilliga månader på att plats skall kunna beredas dem i sådan skola. Genom att tillfredsställande möjligheter saknas, att under väntetiden omhändertaga de unga — även i detta hänseende är det mycket angeläget, att utredningshem inrättas — är det knappast att förvåna sig över att de ofta under denna tid fortsätta att begå brott. Det torde ej behöva närmare utvecklas, vilken fara detta innebär både för dem själva och för andra ungdomar i deras närhet, vilka riskera att lockas in på brottets bana.

Platsbristen vid ungdomsvårdsskolorna, som främst avser specialavdelningarna, inverkar menligt jämväl därutinnan att den dels tvingar socialvårdsmyndigheterna till förkortning av vårdtiderna för de redan intagna och dels till att på öppen avdelning placera intagna, som skulle behöva sluten vård å specialavdelning. Ett annat problem, varmed ungdomsvårdsskolorna brottas, är att för de psykiskt svårast belastade ungdomsbrottslingarna tillräckliga och adekvata vårdformer saknas.

Beträffande resurserna inom fångvården anför riksåklagaren:

Inom detta område ha dock skett kraftansträngningar för att väsentligt öka resurserna. Nya anstalter ha sålunda byggts och ett stort antal är nu under uppförande. Även om det fortfarande råder överbeläggning, vill det dock därför synas som om problemen inom överskådlig tid komma att lösas.

Angående kriminalvården i frihet m. m. framhåller riksåklagaren bl. a.:

Sämre beställt är det inom kriminalvården i frihet. För att jämte frivilliga övervakare ombesörja denna kriminalvård, som i huvudsak avser villkorligt dömda och villkorligt frigivna, har inrättats en organisation med heltidsanställda skyddskonsulenter och skyddsassistenter. En sådan organisation är också nödvändig, om systemet med vård i frihet skall kunna fungera. Det kan nämnas, att i England och Wales, där ifrågakarande arbetsuppgifter huvudsakligen ombesörjas av funktionärer, finnas omkring 1 200 heltidsanställda s. k. probation officers. I Nederländerna, där man liksom hos oss i stor utsträckning anlitar frivilliga krafter, funnos härom året för kriminalvården i frihet 110 avlönade funktionärer. Hos oss har visserligen skyddskonsulentorganisationen efter hand byggts ut. Den består dock ännu icke av fler än sammanlagt 48 skyddskonsulenter och skyddsassistenter. Detta är — i betraktande av att de personer, som stå under övervakning ej oväsentligt överstiga 10 000 — uppenbarligen ett alldeles otillräckligt antal funktionärer och den väsentliga förklaringen till att vår kriminalvård i frihet icke fungerar på det sätt som den borde.

Nödvändigheten av att samhället utan dröjsmål ställer ökade resurser till förfogande på de olika områden, som ämbetet i det föregående har berört, framstår med särskild skärpa mot bakgrunden av den väntade befolkningsutvecklingen. Det kan här räcka med att nämna, att antalet personer i åldersgruppen 12—25 år, som vid årsskiftet 1954/55 var 850 000, vid årsskiftet 1964/65 beräknas uppgå till 1 064 000 samt att åldersgruppen 14—18 år från år 1950 till år 1961 beräknas öka från 415 000 till 635 000 personer. Denna ökning av de åldersgrupper, inom vilka kriminaliteten procentuellt sett är störst, och den fortsatta inflyttningen från landsbygden till städerna, varigenom de yngre åldersgrupperna i dessa ytterligare ökas, kommer att ställa stora krav på samhällets beredskap mot kriminalitet och annan asocialitet.

Riksåklagaren anför beträffande bekämpandet av ungdomsbrottsligheten på länge sikt:

Likaväl som vid bekämpandet av folksjukdomarna är det i kampen mot brottsligheten kortsynt och i längden ineffektivt att inrikta sina bemödanden på ett tillfälligt hävande av de skadliga eller oroväckande symptomen på det onda. Motåtgärderna och behandlingen av lagöverträdarna måste sätta in vid roten av det onda och eftersträva en radikal behandling och profylax mot de skilda asocialitetsyttringarna. Därför måste den brottsbekämpande verksamheten föregås av vetenskaplig orsaksforskning och utvecklas på grundvalen av dess rön. Kriminalpolitiken behöver med andra ord den kriminologiska vetenskapen. Vi ha i dag en mycket ofullständig kunskap om varför somliga människor bli brottslingar och andra ej, om hur medborgarna i gemen reagera inför straffhotet, med andra ord frågan om allmänpreventionens betydelse, och om hur de ingripanden av olika slag, som samhället använder mot brottslingar, inverka på deras framtida handlande. Innan vi ha kommit närmare lösningen av dessa frågor, kunna vi emellertid icke komma till rätta med brottsligheten. Detta pekar på vikten av en ökad grundforskning på kriminologins område. Då forskningens resultat icke kunna vinnas annat än stycke för stycke och efter ett mödosamt utforskande av detaljerna i det stora sammanhanget, är det i hög grad angeläget att denna forskning intensifieras och, åtminstone för de mest trängande arbetsuppgifterna, utan dröjsmål får skäliga resurser. Dit höra i främsta rummet inrättandet av en kriminologiprofessur med

därtill anknuten institution och en förbättrad kriminalstatistik, varigenom ett viktigt instrument skapas för en närmare kännedom om brottsligheten i vårt land. Förslag om en kriminologiprofessur har framlagts av juristutbildningskommittén i betänkande år 1953 (SOU 1953: 15) och om effektivisering av statistiken av kriminalstatistikutredningen i ett år 1954 avgivet betänkande (SOU 1954: 35). Det nu anförda får naturligtvis icke missförstås därhän att strävandena att förbättra och effektivisera samhällets reaktioner mot brottsligheten skulle få lov att avstanna i avbidan på att kriminologin når fram till mera fullständiga och säkra resultat i fråga om kriminalitetens orsaker och vägarna till dess motverkande med skilda metoder. Tvärtom måste kriminalpolitiken i dagens läge spänna sina krafter till snabba åtgärder mot den oroväckande utvecklingen. Dessa måste för närvarande i hög grad byggas på antaganden, som ännu ej äro tillräckligt underbyggda ur vetenskaplig synpunkt men som baseras på praktiska erfarenheter och sunt förnuft.

Fångvårdsstyrelsen säger sig dela motionärernas uppfattning, att i de fall då en frihetsförlust är indicerad, denna bör komma snabbt och effektivt, samt anför vidare.

Detta förutsätter, såsom också framhålles i motionen, att åtalet och domens verkställighet skall ske utan dröjsmål. På detta område brister f. n. mycket. Ofta förflyter en alltför lång tid mellan brottslingens ertappande och domen, beroende på underbemanning m. m. i polis-, åklagar- och domstolsorganisationen. Att polisorganisationen är otillräcklig medför givetvis också att upplärningen av brott inte sker med den snabbhet och i den omfattning som är önskelig. De angivna bristerna kan i många fall bidra till att den enskilde brottslingen får obehindrat gå allt längre och längre på sina olagliga vägar, innan han stoppas. Detta måste betraktas som en av de svagaste punkterna i dagens kriminalpolitik.

I detta sammanhang kan också påpekas behovet av åtgärder för omhändertagande av unga brottslingar på utredningsstadiet. En häktning i traditionell mening kan ibland framstå som en alltför ingripande åtgärd; ett lösgivande före domen kan leda till nya brott. I många fall borde den unge omhändertas i ett upptagningshem, varifrån han inte kunde rymma och där han kunde vistas medan personundersökning och läkarundersökning färdigställdes och hans förhållanden ordnades. För det yngsta klientelet, i åldrarna 15—17 år, har sådana *utredningshem* föreslagits av barnavårdskommittén i betänkande I Utredningshem (SOU 1955: 37). Förslaget har hittills, i avbidan på revision av barnavårdsdagstiftningen, inte lett till något resultat. Enligt fångvårdsstyrelsens mening bör det övervägas att inrätta hem av sist angivna typ ej blott för ungdom i 15—17 årsåldern utan även för åldrarna 18—20 år.

Reaktionssystemet nu och enligt framlagda förslag. Övervakning. Eftervård. Rymningsfrågan

I anledning av vad motionärerna anført beträffande de särskilda rättsinstitutionen anför *riksåklagaren*:

Ehuru lagen om *villkorlig dom* innehåller förbud att meddela sådan dom, om det av hänsyn till den allmänna laglydnaden är påkallat att den brottslige undergår straff, torde det icke kunna förnekas att — såsom motionärerna påtala — villkorlig dom kommit att användas alltför onyanserat. Skälen härtil torde i huvudsak vara två.

Domarna av en äldre generation ansågo — i överensstämmelse med dåtida straffrättsuppfattning — sin uppgift vara att, sedan skuldfrågan lösts, matematiskt utmäta ett straff i proportion till brottets svårhet. Nutidens domare, jurister och lekmän, ha med den stigande insikt som vunnits i kriminologiska frågor alltmer kommit att intressera sig för spørsmålet att inom det moderna, nyanserade reaktionssystemet välja den åtgärd som är bäst ägnad att hindra fortsatt brottslighet av lagöverträdaren. De ha då icke kunnat undgå att konstatera att fängelsestraffet, hur det än utformas, i allmänhet leder, ej till resocialisering utan till en intensivare fixering i brottslighet, ofta av ännu grövre art än tidigare. När domstolarna på grund härav ha velat i det längsta undvika fängelsestraff har i regel icke någon annan möjlighet stått till buds än att tillgripa kriminalvård i frihet i form av den nuvarande villkorliga domen. Denna reaktionsform har emellertid under samverkan av skilda omständigheter — bland annat den ofullständiga utbyggnaden av skyddskonsulentorganisationen — ofta blivit verkningslös ur såväl individualpreventiv som allmänpreventiv synpunkt.

Också en annan omständighet torde ha medverkat till den ökade användningen av villkorlig dom. Det torde för nutidens domare, som ställas ansikte mot ansikte med lagöverträdaren och som äro genomsytrade av Västerlandets humanitära uppfattning om människan, icke ställa sig lika lätt som för äldre generationers domare att tillfoga en människa ett för hans eget tillrättaförande måhända oändamålsenligt lidande i förhoppning att andra skola låta sig varnas därav.

Man måste på grund av det anförda räkna med att domstolarna av både kriminalpolitiska och humanitära skäl komma att framdeles liksom nu söka undvika frihetsstraff, när sådant icke framstår som obetingat påkallat. Vid sådant förhållande är enligt ämbetets mening den centrala uppgiften vid en reform av reaktionssystemet att i stället för den nuvarande villkorliga domen skapa en kriminalvård i frihet, som samtidigt som den främjar brottslingens anpassning i samhället också utgör ett verksamt medel för att påverka andra människor till laglydnad. Det sist sagda innebär, att kriminalvården i frihet måste vara så utformad, att den — i motsats till den nuvarande villkorliga domen — både för den dömda själv och för andra framstår som en allvarlig och kännbar reaktion. Enligt ämbetets åsikt tillgodoses dessa krav — under förutsättning att statsmakterna ställa tillräckliga resurser till förfogande — genom det reaktionssystem, som strafflagberedningen har föreslagit i sitt slutbetänkande.

I fråga om *åtalseftergiften* och de åtgärder av barnavårdsnämnden som dylik eftergift kan leda till anför *riksåklagaren*:

Åtalseftergift är icke någon lämplig benämning för vad som rymmes därunder; benämningen har ej heller bibehållits i strafflagberedningens förslag. Det är visserligen i de allra lindrigaste fallen — när brottet är ringa och uppenbarligen har skett av okynne eller förhastande — fråga om en eftergift i egentlig mening. I det övervägande antalet fall är åtalseftergiften emellertid endast en teknisk anordning för att åvägabringa behandling av de yngsta lagöverträdarna inom barnavården i stället för inom kriminalvården. I regel blir alltså den, som får åtalseftergift, föremål för åtgärd från barnavårdsnämndens sida. Denna åtgärd kan i godartade fall stanna vid en varning eller vid att övervakning anordnas, men i allvarligare fall blir den unge omhändertagen för skyddsuppfostran, och i samband därmed sker ofta intagning på ungdomsvårdsskola. I en bilaga till strafflagberedningens slutbetänkande har under rubriken »Återfall i brott bland unga lagöverträdare»

redovisats utfallet av denna behandling för en årgång unga brottslingar. De resultat, som denna undersökning utvisar, synas icke vara alltför nedslående, men även här påverkas utan tvivel resultaten i negativ riktning av de bristfälliga resurserna såväl vid den av barnavårdsnämnderna anordnade övervakningen som framför allt vid behandling å ungdomsvårdsskola.

Ämbetet har icke tillräcklig överblick över hur den övervakning, som barnavårdsnämnderna anordna, fungerar för att kunna framlägga förslag om dess effektivisering; urvalet och utbildningen av övervakare torde dock vara en central fråga. Däremot har ämbetet, i avsikt att åstadkomma en skärpning av behandlingen av de på ungdomsvårdsskola intagna, i skrivelse till Kungl. Maj:t den 30 november 1955 — efter att ha redogjort för några konkreta fall — anfört vissa synpunkter på behandlingen i ungdomsvårdsskolorna.

I skrivelsen framhölls bl. a., att sedan socialvården genom 1952 års lagstiftning tillförts ett svårare klientel vissa svårigheter uppstått att bemästra de svårbehandlade fallen. Rymningar med åtföljande brottslighet syntes ha ökat. Man borde dock även i fortsättningen tillämpa individualpreventiv behandling. Tiderna för vistelse på specialavdelning vore i allmänhet relativt korta — enligt uppgift i regel ej längre än två månader i taget. Det hade vidare framkommit, att den som vid upprepade rymningar gjort sig skyldig till omfattande brottslighet icke alltid kunnat intagas på specialavdelning. Avslutningsvis anfördes i skrivelsen:

Med hänsyn till det ovan anförda kan ifrågasättas, om icke den som redan ådagalagt en betydande kriminalitet och benägenhet för rymningar alltid till en början bör intagas på specialavdelning. Vidare bör enligt ämbetets mening övervägas huruvida icke i vissa mera svårbehandlade fall en längre tids vistelse på specialavdelning än som nu tillämpas kan vara befogad. För vinnande av dessa syften torde det rent tekniskt vara tillräckligt med råd och anvisningar från socialstyrelsen till skolstyrelserna. En väsentlig förutsättning är dock att socialvården tillföres sådana resurser att det blir praktiskt möjligt att genomföra sådana åtgärder.

Riksåklagaren anför vidare i denna fråga:

Under de år som gått, sedan denna skrivelse år 1955 avläts, har ämbetet tyckt sig kunna konstatera en större benägenhet än tidigare hos de socialvårdande myndigheterna att i samhällsskyddets intresse tillgripa behandling på specialavdelning och att även på andra sätt tillgodose samhällsskyddet. Ämbetet har det intrycket att det numera i främsta rummet är bristen på vårdplatser — särskilt på specialavdelningar — som lägger hinder i vägen för en tillräckligt långvarig och effektiv behandling. Detta understryker ytterligare angelägenheten av att upprustningen av ungdomsvårdsskolorna snarast genomföres.

Beträffande de av motionärerna föreslagna positiva åtgärderna uttalar riksåklagaren:

I samband med de positiva åtgärder, som motionärerna diskutera, framföres tanken på *specialanstalter för korttidsbehandling*. Därvid erinras om det engelska institutet detention centre, som enligt motionärerna visat sig ha en positiv inverkan på ungdomsbrottslingar. Även i Västtyskland tillämpas en korttidsbehandling av unga lagöverträdare, kallad Jugendarrest. Enligt vad ämbetet inhämtat råda delade meningar om värdet av dessa be-

handlingsformer. Detention centre har för övrigt tillämpats så kort tid, att några säkra slutsatser ännu icke torde kunna dragas. Vad man enligt ämbetets åsikt främst kan invända mot korttidsbehandlingen, sådan den tillämpas i nämnda båda länder, är att den icke är förenad med någon eftervård. Samma invändning kan göras mot motionärernas förslag. Den av motionärerna åsyftade behandlingen är tydligen avsedd att tillämpas först vid återfall i brott, och någon annan ordning är väl icke heller tänkbar. Ämbetet vill emellertid ifrågasätta, om det klientel som återfaller verkligen kan tillrättaföras endast genom en kort anstaltsbehandling av detta slag. Av de mängder av personundersökningar, som ämbetet tagit del av, har ämbetet fått det bestämde intrycket att dessa ungdomar behöva tillsyn och kontroll även efter en eventuell anstaltsbehandling.

Däremot har strafflagberedningen — närmast med avseende å åldersgruppen 18—20 år — föreslagit en form av korttidsbehandling i vad beredningen kallar tillsynsanstalter med efterföljande vård i frihet. Beredningen anför i sina motiv, att ett frihetsberövande av ungdomar i denna ålder ibland är påkallat icke så mycket för att under anstaltstiden bereda den brottslige en uppfostran och utbildande behandling — även om tiden naturligen i görligaste mån bör utnyttjas härför — som för att bryta den brottsliga aktiviteten och förnä den brottslige att inse allvaret i sin situation. För detta ändamål räcker det enligt beredningen i allmänhet med en relativt kort tids omhändertagande. Beredningen anser emellertid, att tillsyn icke i något fall bör ntebli efter frigivning av unga brottslingar, som ha ansetts behöva tagas in på anstalt. Tillsynen bör visserligen efter det enskilda fallets beskaffenhet kunna göras mycket kort och föga ingripande, men det bör icke få förekomma att den unge släpps vind för våg och utan någon kontroll över att han efter frigivningen får en lämplig sysselsättning och även eljest kommer in i ordnade förhållanden.

I motsats till vad som synes gälla det engelska detention centre och Västtysklands Jugendarrest skall alltså behandling i tillsynsanstalt, som skall pågå i två månader, alltid följas av kriminalvård i frihet. Enligt strafflagberedningens förslag skall behandling i tillsynsanstalt, när sådan behandling föreskrives av domstolen, ingå såsom ett led i skyddstillsyn och därvid i regel inleda denna. Domstolen skall också kunna besluta, att förordnande om behandling i tillsynsanstalt skall gå i verkställighet utan hinder av att förordnandet ej har vunnit laga kraft. Det synes ämbetet som om beredningens förslag i denna del väl motsvarar den av motionärerna åsyftade korttidsbehandlingen. Behandling i tillsynsanstalt får emellertid ej tillämpas å den som är under 18 år. Det förefaller också motiverat att, i avbidan på att närmare erfarenheter vinnas av denna behandlingsforms inverkan på brottslingar över 18 år, icke för de yngsta lagöverträdarna härvidlag göra avsteg från principen, att anstaltsbehandling skall ske inom socialvården.

I den kriminalpolitiska diskussionen i vårt land har i olika sammanhang framförts förslag om ett *kort arreststraff* för unga lagöverträdare. Därvid har återopats de gynnsamma erfarenheterna av de arreststraff, som tillämpas inom försvarsväsendet. Det bör emellertid icke förbises, att det militära arreststraffet i allmänhet torde tillämpas å fömligen normala ungdomar, som icke äro brottsligt belastade utan väsentligt skilja sig från brottslingsklientelet. De unga lagöverträdare, för vilka ett frihetsberövande ifrågasattes, utgör däremot ett bottenklientel, som på grund av bristande lämplighet i stor utsträckning befrias från militärtjänst, och det militära arreststraffet är alltså i huvudsak oprövat på dem. Ytterligare är att märka, att ett kort frihetsberövande under en pågående militärtjänstgöring icke såsom ett motsvarande omhändertagande under civila förhållanden medför några problem i fråga

om den unges arbetsanställning och ej heller gemenligen uppfattas såsom någon större belastning beträffande hans vandel. Det syfte, som man vill nå med de tänkta arreststraffen, kommer för övrigt att kunna i erforderlig utsträckning vinnas, om de av ämbetet tidigare omnämnda utredningshemmen tillskapas.

I likhet med motionärerna anser ämbetet, att *villkorlig dom* bör kunna för ett och samma brott, som den villkorliga domen avser, *kombineras med böter*. Sådan kombinationsmöjlighet har, såsom tidigare anmärkts, strafflagberedningen föreslagit både vid villkorlig dom och vid skyddstillsyn.

Ämbetet delar motionärernas uppfattning om angelägenheten av att *rymning* från anstalt förhindras och att brott, som begås under rymning, bör föranleda skärpt behandling. Såsom torde framgå av vad ämbetet tidigare anfört synes denna uppfattning numera också delas av anstaltsmyndigheterna. De resurser, som stå till dessa myndigheters förfogande, äro emellertid för närvarande icke till fyllest för att i önskvärd utsträckning tillämpa en sådan ordning.

I fråga om övervakningen av unga personer, som övertygas om brott, anse motionärerna, att *hemvård* bör tillämpas i större omfattning än nu sker. Detta spörsmål har sedan länge varit föremål för intresse från de socialvårdande myndigheternas sida. Denna vårdform torde också efter hand ha fått större utbredning. Svårigheter föreligga emellertid att anskaffa lämpliga familjer, som äro villiga att mot en i allmänhet alltför ringa ersättning påtaga sig denna fostringsuppgift.

Fångvårdsstyrelsen erinrar bl. a. om att styrelsens majoritet i yttrande över förslaget till skyddslag förordad att straffformen ungdomsfängelse skulle avskaffas, enär tidsbestämda straff vore att föredraga ur behandlingssynpunkt.

Styrelsen framhåller bl. a. att behandlingsformen »detention centre» varit föremål för delade meningar och anför vidare härom.

Från ungdomsvården och kriminalvården framhävdes eftertryckligt, att påföljden saknade de positiva inslag som är nödvändiga för en återinpassning, t. ex. yrkesutbildning, undervisning och en på förtroende mellan personal och intagna baserad fostran. Mot en djupt rotad kriminalitet kunde näppeligen uträttas något genom behandlingsformer, som vore ägnade att hos en ung människa öka aggressiviteten mot samhälle eller medmänniskor. Stora svårigheter skulle möta att förvärva och behålla för en human människobehandling lämpliga personer, när uppgiften i huvudsak vore att *skrämma* laglydare till hederlighet.

Prison Commission (som kan sägas svara mot fångvårdsstyrelsen i Sverige) synes redan från början ha varit på det klara med att man för att nå resultat med denna korttidsbehandling måste ge institutet ett annat innehåll. Redan 1951 framhöll den engelske fångvårdschefen att lösningen låge i en noggrant utvald och mot de intagna vänligt inställd personal, som var beredd att finna ut vad som var fel med pojken eller flickan. Han pekade också på att en i lag föreskriven eftervård för dessa interner — någon eftervård hade man nämligen icke räknat med — vore nödvändig om det som rimligen kunde göras för att underlätta övergången till friheten också skulle bli gjort.

Enligt den av *Prison Commission* senast utgivna årsberättelsen — avseende år 1957 — fanns nämnda år fyra Detention Centres (samtliga för manligt klientel) med sammanlagt 277 vårdplatser, tiden för vistelsen där uppgick till i medeltal tre månader; medelbeläggningen för året var 234.

De mest anmärkningsvärda i fråga om Detention Centres är att regimen i flera hänseenden blivit en annan än vad som var avsett från början. Anstalterna uppehåller tydligen alltjämt en strängare disciplin än vad som är brukligt i *Approved Schools* (motsvarande våra skyddshem, ungdomsvårdsskolor) och *Borstals* (ungefär samma som ungdomsfängelser), men riktpunkten är icke längre att göra livet »surt» för den intagne. Av årsberättelsen framgår, att vid anstalterna bedrivs regelrätt undervisning och underhållning av olika slag — diskussioner, musik, sällskapsspel och annat. Årsberättelsen innehåller vidare vissa uppgifter angående återfall m. m., hämtade från en undersökning som utförts av den engelske kriminologen doktor Max Grünhut och avser elevernas beteende under två år efter frigivningen. Av dem som vid intagningen i Detention Centres var förstagångsförbrytare hade omkring 33 % återfallit under tiden efter frigivningen, medan av dem som redan före intagandet hade återfallit i brott flera gånger återfallen efter frigivningen uppgick till 66 %. Totalt innebar detta att av de frigivna 44,9 % återfallit i förseelse eller brott minst en gång under tvåårsperioden; till återfallen räknas även dom för förseelse. Grünhut är av den mening att det kan vara lämpligt att låta Detention Centres för vissa unga vara den första formen för institutionell behandling.

Fångvårdsstyrelsen vill bestämt avråda från att man i vårt land accepterar korttidsstraff av typen Detention Centres i den form som ursprungligen var tänkt och som också skisserats i motionen. I den mån en strängare övervakning skulle finnas behövlig för att en ung människa skall få tid till besinning och omorientering, kan detta i viss mån realiseras redan nu genom att i samband med villkorlig dom den dömda ålägges att ställa sig till efterrättelse särskilda bestämmelser angående vistelseort och bostad. I sammanhanget må också erinras om att strafflagberedningen föreslagit *tillsynsanstalter* för verkställighet under kortare tid, högst två månader, av skyddstillsyn. En vistelse på sådan anstalt skulle i vissa svårbehandlade fall — särskilt när det gäller unga personer — följa närmast efter domen och ge tid till att ordna den dömdes arbets- och bostadsförhållanden, allt under det man inskräper allvaret i hans situation och söker påverka honom till en bättre livsföring.

Vad gäller *rymningar* från fångvårdens anstalter för unga — de egentliga ungdomsansalterna, där ungdomsfängelse verkställs, och anstalterna för unga straff- och fängelsefångar — förhåller det sig icke så som motionärerna antager, att rymningar skulle lämnas utan allvarlig reaktion. Så gott som undantagslöst inträder påföljder i form av isoleringsstraff, förflyttning till strängare anstaltsavdelning eller anstalt, indragning eller förskjutning framåt i tiden av permissioner samt framflyttning av tidpunkten för provutskrivning, respektive villkorlig frigivning. Om brott har begåtts under rymningen, kan den som är dömd till ungdomsfängelse enligt överåklagares prövning erhålla åtalseftergift, men i sådana fall blir anstalts-tiden avsevärt förlängd, allt efter brottslighetens omfattning.

Motionärerna framhåller, att det vore »av stort värde om *övervakningen* i vidare omfattning kunde ske genom att de frigivna eller villkorligt dömda placerades i rättänkande och goda hem där de genom omgivningens personliga exempel kan påverkas i positiv riktning». Detta är obestridligt. Styrelsen vill dock erinra att en sådan form för omhändertagande sedan länge praktiseras i vidsträckt omfattning inom barn- och ungdomsvården och i viss utsträckning också inom kriminalvården i frihet. De fall då goda enskilda hem på detta sätt upplåtes blir emellertid alltid få; man ryggar nämligen tillbaka för det stora ansvar och det betydande besvär som alltid följer med att ta sig an en ung människa som visat särskilda rubbningar i sitt

uppförande. Detta gäller även när ekonomisk ersättning bereds det enskilda hemmet.

I anslutning till vad styrelsen vid åtskilliga tillfällen tidigare haft anledning understryka vill styrelsen framhålla, att uppfostringsarbetet bland unga lagöverträdare blir lättare och mera verkningsfullt, om platsantalet vid anstalterna hålles lågt. Härigenom kan man reducera faran för menlig inverkan de unga emellan och därjämte i viss mån skapa hemkänsla, en upplevelse som är okänd för de många, som redan från begynnelsen saknat ett hem eller som växt upp i hem som varit urständssatta att få fram ett förtroendeförhållande mellan familjemedlemmarna, särskilt mellan föräldrarna och barnen.

Av erfarenheterna från styrelsens verksamhetsområde synes vidare framgå, att *övergångshem* — ett mellanled mellan anstalten och det fria livet — synes bli alltmer nödvändiga, särskilt i de större städerna. Doktor Grünhut har i sin undersökning beträffande de från *Detention Centres* frigivna återigen funnit bestyrkt, att det är de första månaderna eller det första året efter frigivningen som är mest riskabelt ur återfallssynpunkt. Att satsa mera på sådana hem är enligt styrelsens mening en klok och nödvändig kriminalpolitisk åtgärd. En oundgänglig förutsättning för att dessa hem skall lyckas med sin svåra uppgift — de intagna åtnjuta där stor frihet, bl. a. i den formen att de under dagen arbeta hos arbetsgivare utom anstalten — är att platsantalet begränsas till 8 å 10.

Socialstyrelsen erinrar om att de problem som redovisas i motionerna är eller nyligen har varit föremål för utredningar och förslag och anser för sin del att de redan framlagda förslagen först bör prövas och att verkställighetsorganen bör ges sådana resurser att de i praktiken kan genomföra de riktlinjer, som uppdragits i lagstiftningen, innan sådana för vårt land främmande moment i rättsskipning och reaktionssystem som ungdomsdomstolar och korttidsstraff införes.

Socialstyrelsen avstyrker motionerna.

Ungdomsfängelsetnämnden anför beträffande frågan om påföljd för rymning följande:

Disciplinstraffet ålägges av anstaltens styresman och består i att en rymmare efter att ha återförts hålles i enrum, vanligen sju dagar. Detta är en påföljd enbart för rymningen. Det är de intagna noggsamt bekant att påföljden för brott under rymningen är av betydligt allvarligare natur.

Rymmaren som begått brott förflyttas, om han tillhör en öppen anstalt, till en sluten sådan, om han befinnerse alltför svårskött på den öppna anstalten. Och den som har fått förmånen att vistas på koloni eller på sådan anstalt där internerna ha arbete hos arbetsgivare i orten har med rymningen förverkat förmånen, detta för övrigt även om han icke skulle ha gjort sig skyldig till något brottsligt. Ännu allvarligare är säkerligen för de flesta att brott under rymning medför antingen att anstaltstiden förlänges eller att ungdomsfängelsestraffet förfaller och ersättes med straffarbete.

Det slutliga avgörandet av frågan vilket av dessa alternativ som skall väljas föregås av en omsorgsfull prövning. När brottsutredningen slutförts, begär statsåklagaren yttrande av ungdomsfängelsetnämnden, som allt efter fallets natur och efter samråd med anstaltschefen förordar antingen att åtal eftergives och därmed att ungdomsfängelsestraffet fortsätter eller också att detta straff skall förfalla. Beslutar åklagaren eftergift, bibehåller nämnden sin befogenhet att bestämma tidpunkten för utskrivning på prov. Det är

uteslutet att den som rymt och under rymningen begått brott — oavsett om brotten »kan sägas vara normala för ungdomsanstalternas klientel» — blir utskriven inom samma tid som om han hela tiden hade skött sig väl. Vad en intagen efter en sådan rymning frågar är icke om han skall få någon »påbackning» utan hur lång den kan bli. Något allmängiltigt svar på den frågan kan ej givas. Det blir beroende av många faktorer, icke minst på hur vederbörande artar sig i fortsättningen. En trots- eller panikrymning kort efter intagningen i ungdomsfängelse kan t. ex., om rymmaren sedan ändrar sinne och sköter sig oklanderligt, föranleda relativt kort förlängning av anstaltstiden. En rymning med brott efter längre anstaltstid kan däremot visa att en betydligt förlängd behandling vid ungdomsanstalt är erforderlig.

Om åklagaren icke beslutar åtalseftergift, kommer frågan under domstols prövning. Det gäller här fall av allvarligare natur, då brotten äro svåra eller många eller då brottslingen förut rymt upprepade gånger, alltså fall då man icke lyckats komma till rätta med den dömde med de resurser och metoder som stå till buds inom ungdomsfängelsets ram. Även i sådana fall kan det hända att domstolen dömer till fortsatt ungdomsfängelse, och ungdomsfängelssenämnden har då att låta behandlingen fortgå under så lång tid som är möjlig med hänsyn till psykologiska förutsättningar och till ungdomsfängelsselagens bestämmelser. Men vanligen dömer domstolen till straffarbete, vilket innebär att ungdomsfängelsestraffet förfaller och att en ganska avsevärd intagningstid i ordinär fängvårdsanstalt väntar brottslingen.

Utskottet

Allmänna synpunkter på ungdomsbrottslighetens utbredning och orsaker m. m.

Kriminalstatistiken är icke så beskaffad, att den kan giva några säkra mått på ungdomsbrottslighetens utbredning, men de iakttagelser i fråga om utvecklingen som likväl är möjliga är i hög grad oroande. Beträffande den mest uppmärksammade arten av brott, som begås av ungdomar — bilstölderna — har nyligen en statistisk undersökning för 1950-talet företagits genom polisverksamhetsutredningen. En sammanfattning av denna undersökning är som bilaga fogad till detta utlåtande (bil. 1). Antalet bilstölder har under 1950-talet visat en klart stigande tendens. Endast för år 1953 och år 1956 (under en del av sistnämnda år gällde körförbud på söndagarna) kan en mindre nedgång noteras. Det bör dock observeras, att om i statistiken medtages även tillgrepp av andra motorfordon än bilar, har en ökning skett även för de båda nyssnämnda åren. Tillgreppen av bilar har även ökat om hänsyn tages till folkökningen och, ehuru i mindre grad, om hänsyn tages till bilparkens tillväxt.

Motionärerna vill hålla före att den ogynnsamma utvecklingen av ungdomsbrottsligheten skulle vara en följd av reaktionssystemets utformning. Enligt utskottets mening föreligger icke något erfarenhetsmässigt stöd för en dylik uppfattning. Självfallet spelar emellertid reaktionssystemet, dess utformning och dess resurser sin roll. Brottsutvecklingen under det senaste

decenniet torde dock i den mån den sammanhänger med reaktionssystemet, såsom riksåklagaren anfört, mindre vara en följd av detta systems utformning än av det förhållandet, att statsmakterna ej har ställt tillräckliga personella och anstaltsmässiga resurser till förfogande för att systemet skall kunna fungera på åsyftat sätt. I själva verket är dessa brister så påtagliga, att det är svårt att göra någon rättvisande bedömning av det nuvarande reaktionssystemets roll i brottsbekämpandet.

De orsakssammanhang som ligger bakom ungdomarnas brottsliga handlande är synnerligen komplicerade och till många delar ännu icke kända. I den allmänna debatten om ungdomsbrottsligheten hänvisas ofta och säkerligen med skäl till sådana faktorer som t. ex. samhällsutvecklingen i stort, den ökade frestelsemängden, den tilltagande industrialiseringen, urbaniseringen, spritmissbruket, ligabildningen och, kanske framför allt, brister i de ungas hemmiljö.

Utskottet har icke ansett sig kunna till närmare behandling upptaga frågan om de olika orsaksfaktorernas betydelse men vill beträffande hemmens roll i sammanhanget anföra följande.

Det är ett genomgående drag i de s. k. klientelundersökningar som företagits i Sverige och utomlands beträffande unga människor, vilka dömts till straff eller omhändertagits av barnvårdsnämnd, att de undersökta visat sig ha levt under olyckliga hemförhållanden. De informationer utskottet självt erhållit från företrädare för ungdomsvårdsskolor och skolhem bestyrker detta. Alkoholism, prostitution, brottslighet av allehanda slag eller psykisk efterblivenhet är ofta förekommande bland föräldrarna till dömda eller omhändertagna ungdomar. Givetvis kan vidare upplösning av hemmet genom skilsmässa orsaka anpassningssvårigheter. Missanpassade ungdomar kommer även från utifrån sett goda hem, vilka vid närmare undersökning visat sig på grund av djup missämja mellan föräldrarna eller av andra orsaker vara disharmoniska. Det förekommer vidare även i till synes välskötta hem, att föräldrarna saknar verkligt intresse för barnens problem. Gemensamt för alla ovan antydda typer av familjer med missanpassade barn är att barnen icke kunnat få närmare kontakt med och förtroende för föräldrarna. Det är dock hemmen som i första hand kan och får anses ha skyldighet att giva de unga de handlingsnormer som de behöver för att icke råka i sociala anpassningssvårigheter. Det är uppenbart att kriminalpolitikens och barnvårdens möjligheter att korrigera ungdomens beteenderubbningar under alla omständigheter måste vara i viss mån begränsade.

Den oförmåga som hemmen sålunda ofta visat när det gäller att giva barnen riktiga normer för samlevnaden med andra människor understryker nödvändigheten av att förslagen om utbyggnad av den psykiska barn- och ungdomsvården och om en allmän familjerådgivningsverksamhet snarast förverkligas. Likaså bör frågorna om förstärkning av skolkurators- och skolpsykologverksamheten bringas till en snar lösning.

Av stor betydelse för de ungas normbildning är även skolan och fritidskontakterna. Det är därför av vikt att man i undervisningen ägnar sam-

manlevnadens problem uppmärksamhet. Så kan kanske framför allt lämp-
ligen ske vid undervisningen i samhällslära och kristendom. Det kan i sam-
manhanget nämnas att vid skolor i de största städerna nu försöksvis bedri-
ves viss undervisning i samarbete med polisen beträffande brott, särskilt
de vanligaste arterna av ungdomsbrott, och samhällets reaktioner häremot.

Av vikt är även att andan i skolan är präglad av förtroende, hänsyn och
samarbetsanda, så att skolan medverkar till utvecklande av goda samlev-
nadsvanor.

Det kan även erinras om den betydelse idella och andra frivilliga organi-
sationer har när det gäller att ordna positiv fritidssysselsättning för ung-
domen. Organisationerna arbetar emellertid under mycket svåra förhållan-
den genom bl. a. bristen på lokaler. Ett större hänsynstagande till ifråga-
varande intressen, då det gäller samhällsplanering och bostadsbyggande är
önskvärt.

Hem och skola har sålunda stor betydelse för de ungas karaktärsdaning
men ansvaret för utvecklingen faller dock på hela den äldre generationen,
vars livsföring och föredöme icke kan undgå att verka normbildande för de
unga.

Vissa i motionerna upptagna särskilda frågor

Motionärerna anför bl. a. kritik mot den enligt deras mening alltför vid-
sträckt tillämpningen av villkorlig dom och åtalseftergift.

Riksåklagaren har i sitt yttrande över motionerna anfört bl. a. att det icke
torde kunna förnekas att villkorlig dom kommit att användas alltför onyan-
serat och angiver som huvudsakliga skäl härtill att nutidens domare icke
kunnat undgå att konstatera att fängelsestraffet hur det än utformas i all-
mänhet ej leder till resocialisering utan till en intensivare fixering i brotts-
lighet och att det ställer sig svårt för dessa domare att tillfoga en männi-
ska ett för hans eget tillrättaförande måhända oändamålsenligt lidande i
förhoppning att andra skall låta sig varnas därav. De har då i regel icke
haft annan möjlighet än att tillgripa kriminalvård i frihet i form av vill-
korlig dom.

Strafflagberedningen har i sitt betänkande angående skyddslag (SOU
1956: 55) framlagt förslag till bl. a. vissa reformer beträffande den villkor-
liga domen. Förslaget innebär i huvudsak bl. a. en differentiering av
den nuvarande villkorliga domen i två påföljder, nämligen villkorlig dom
och skyddstillsyn. Den villkorliga domen är avsedd att användas enligt de
grunder som ursprungligen gällde för sådan dom, d. v. s. för tillfällighets-
brottslingar med god prognos, och innebär i huvudsak att påföljd villkorligt
efterges. Skyddstillsynen är en form av kriminalvård i frihet. Den motsva-
ras i gällande lagstiftning närmast — dock med åtskilliga avvikelser — av
villkorlig dom med övervakning och särskilda föreskrifter eller med över-
vakning enbart och är en självständig påföljd men kan, om den misslyckas,
under vissa förutsättningar utbytas mot annan påföljd som kan följa å

brottet. Skyddstillsynen skall pågå under en prøvotid av tre år, vilken tid kan förlängas, och skall handhavas av särskilda lokala organ med en domare i spetsen — tillsynsnämnder. Övervakning skall ske genom skyddskonsulent eller annan särskilt förordnad tjänsteman. Skyddskonsulentorganisationen skall utbyggas och förbättras. S. k. tillitsman kan förordnas att biträda vid övervakningen. I skyddstillsynen kan efter förordnande av domstolen ingå behandling under två månader i tillsynsanstalt. Den som blivit dömd kan efter särskilt beslut av tillsynsnämnd även på lämpligt sätt omhändertagas och kvarhållas en vecka, vilken tid kan förlängas med ytterligare en vecka. Vidare må jämte såväl villkorlig dom som skyddstillsyn dömas till dagsböter.

Utskottet har i utlåtande till 1956 års riksdag (nr 22) över ett antal motioner i frågor berörande ungdomsbrottsligheten m. m. beträffande det då förebådade förslaget angående skyddstillsyn givit uttryck åt uppfattningen att med reaktionsformen torde vara förknippad bl. a. den fördelen, att samhällets reaktion inför det brottsliga handlandet bleve mer påtaglig för den dömda än nu ofta vore fallet. Utskottet anser sig till detta omdöme nu böra foga, att ett kanske än större värde bör tillmätas det förhållandet, att straffformen är avsedd att åtföljas av en mera kvalificerad eftervård än den som nu lämnas de villkorligt dömda.

Utskottet har självfallet icke att här taga ståndpunkt till strafflagberedningens förslag. Ärendet beredes f. n. i justitiedepartementet och torde komma att föranleda proposition till riksdagen inom en tämligen nära framtid.

Vidkommande spörsmålet om åtalseftergiften vill utskottet endast erinra om vad riksåklagaren anfört därom, att eftergift i egentlig mening endast förekommer i de allra lindrigaste fallen — när brottet är ringa och uppenbarligen skett av okynne eller förhastande. Det vanliga syftet med åtalseftergiften är att de yngsta lagöverträdarna skall omhändertagas för behandling inom barnavården i stället för inom kriminalvården.

I syfte att förbättra reaktionssystemet föreslår motionärerna bl. a. nya behandlingsformer vid sidan av de existerande och nämner därvid främst det engelska detention centre som förebild. Vidare föreslår de att villkorlig dom skall kunna kombineras med bötesstraff eller med ett kort arreststraff. Utskottet vill här endast framhålla, att det icke delar motionärernas uppfattning om värdet av en sådan straffform som detention centre. Utskottet vill ansluta sig till de kritiska synpunkter härå som anförts i remissmyndigheternas svar, av vilka även framgår att straffformen icke visat sig effektiv när det gäller att motverka återfallsbrottsligheten. Utskottet kan ej heller rekommendera införande av ett straff av typen Jugendarrest, vilket torde te sig ganska främmande för vårt rättssystem. En påtaglig brist i motionärernas förslag är vidare att det, som riksåklagaren påpekat, icke beaktat frågan om eftervården.

Beträffande kombinationen av villkorlig dom och böter vill utskottet erinra om att förslag härom avgivits av strafflagberedningen. Det synes utskottet som om förslaget i likhet med de övriga av beredningens förslag som utskottet här upptagit vore väl avvägt.

Pågående utredningar m. m.

De åtgärder som från det allmännas sida vidtagits eller kan vidtagas för att komma till rätta med ungdomsbrottsligheten är i många avseenden otillräckliga. Intresset för dessa spörsmål är dock sedan länge stort och ett avsevärt antal utredningar i frågor av större eller mindre betydelse för bekämpande av ungdomsbrottsligheten pågår. Utskottet vill här i korthet beröra några av de till synes viktigaste utredningsuppdragen.

I sitt förenämnda utlåtande nr 22/1956 framhöll utskottet bl. a. att ett rikhaltigt utredningsmaterial redan föreläge och att ytterligare material vore att emotse under den närmaste tiden. Det borde därför undersökas om icke i detta material finnes underlag för åtgärder som kunde vidtagas utan tidsutdräkt. Kungl. Maj:t borde tillkalla experter med uppdrag att utröna detta och framlägga förslag till åtgärder. Utskottets förslag föranledde Kungl. Maj:t att i november 1956 tillkalla sakkunniga för överläggningar för samordning av åtgärderna mot ungdomsbrottsligheten. De sakkunniga har sammanträtt åtskilliga gånger och därvid behandlat ett stort antal ämnen berörande ungdomsbrottsligheten. Målet för överläggningarna har av de sakkunniga angivits vara att åstadkomma en överblick över arbetet på olika områden för att kunna blottlägga de luckor och brister som föreligger och därigenom ge anvisningar på utvägar att effektivare bekämpa ungdomsbrottsligheten. I skrivelse till chefen för justitiedepartementet den 27 februari 1958 har de sakkunniga lämnat bl. a. en sammanfattande redogörelse för sitt dittillsvarande arbete samt gjort vissa uttalanden. De understryker sålunda vikten av en skynsam förstärkning av polisens resurser och rationalisering av dess verksamhet. Vidare framhålles vikten av åtgärder för att förkorta väntetiderna för dem som är misstänkta eller dömda för brott. När det gäller ungdom i sådan ålder, att häktning icke bör förekomma, saknas ofta möjligheter att omhändertaga den unge och därigenom avbryta en pågående brottsserie. Ungdomsvårdsskolorna bör vara så utrustade, att någon väntetid icke är nödvändig.

De sakkunniga framhåller, att erfarenheten visat, att de anpassningsstörningar hos den växande individen som tager sig uttryck i brott, i många fall ger sig till känna långt tidigare. Det är angeläget att den planerade utbyggnaden av den psykiska barna- och ungdomsvården samt familjerådgivningen kommer till stånd.

De åtgärder som vidtages mot brottsligheten är, säger de sakkunniga, icke i tillräcklig grad vetenskapligt underbyggda, då våra kunskaper om brottsligheten och dess orsaker och om brottslingsklientelet är mycket bristfälliga. Den kriminologiska forskningen bör organiseras och framlagda förslag till förbättrad kriminalstatistik snarast genomföras.

Utskottet vill i allt väsentligt ansluta sig till de av de sakkunniga sålunda framförda synpunkterna och önskemålen.

De sakkunniga har efter avlåtandet av ovannämnda skrivelse fortsatt sitt arbete, vilket beräknas kunna avslutas under den närmaste tiden. Det har

för utskottet uppgivits att de sakkunniga vid ett nyligen hållet sammanträde med deltagande av bl. a. representanter för parterna på arbetsmarknaden dryftat frågan om dömda eller omhändertagna ungdomars återanpassning i arbetslivet. Arbetar- och arbetsgivarrepresentanterna lär därvid ha förklarat sig ämna söka intressera sina respektive organisationer att upptaga detta spörsmål till behandling. Det kan i sammanhanget förtjäna att framhållas, att utskottet i ett utlåtande till 1955 års riksdag (nr 7) över motioner om beredande av arbetsmöjligheter för tidigare straffade personer m. fl. uttalade bl. a. att åtgärder borde vidtagas för att bibringa statliga myndigheter en mera positiv inställning när det gällde anställning av straffade eller villkorligt dömda. Utskottets hemställan att utlåtandet skulle givas Kungl. Maj:t till känna bifölls av riksdagen.

1956 års eftervårdsutredning har att behandla frågan om effektivare åtgärder inom eftervård och annan kriminalvård i frihet.

1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar har till uppgift att undersöka ungdomsbrottsklientelet i syfte att klarlägga orsakerna till kriminaliteten. Enligt särskilt bemyndigande av Kungl. Maj:t har utredningen nyligen igångsatt en stort upplagd specialundersökning beträffande 700 ungdomar.

Polisverksamhetsutredningen, som sysslar med frågan om åtgärder i syfte att effektivisera polisens verksamhet för bekämpande av brottsligheten m. m., har framlagt förslag rörande socialpolis och kvinnor i polistjänst.

Det bör i detta sammanhang även nämnas att det av barnavårdskommittén framlagda förslaget till barnavårdslag är föremål för överarbetning inom socialdepartementet av särskilt tillkallade experter.

Ungdomsvårdsskolor och utredningshem

Utskottet har i det föregående berört bl. a. vissa frågor som nu är föremål för utredning. Beträffande andra viktiga spörsmål på förevarande område föreligger redan utredningsmaterial som enligt utskottets mening torde kunna läggas till grund för praktiska åtgärder. Utskottet har icke ansett sig kunna företaga en fullständig genomgång av möjligheterna i detta hänseende utan funnit sig böra stanna vid två av de enligt utskottets mening f. n. mest brännande frågorna, nämligen utbyggnaden av ungdomsvårdsskolorna och tillskapandet av utredningshem.

Kritik av den nuvarande situationen har under senare tid anförts från många håll. Här kan nämnas exempelvis remissyttrandena över motionerna, de sakkunniga för samordningsspörsmålen, ett stort antal artiklar i tidningar och tidskrifter och uttalanden vid åtskilliga möten och konferenser. Såvitt utskottet kunnat bedöma föreligger en stark opinion för att kraftåtgärder vidtages i syfte att åstadkomma ett bättre tillstånd. Utskottet har, förutom genom remissbehandlingen av motionerna och förefintliga utredningar, sökt skaffa sig närmare kännedom om förhållandena genom särskild föredragning inför utskottet av cheferna för två av ungdomsvårdsskolorna samt genom besök på några anstalter.

Kommittén för ungdomsvårdsskolorna har verkställt undersökningar, utvisande att antalet vårdplatser vid skolorna den 1 februari 1958 var 788, medan platsbehovet vid samma tid beräknades till 986.

Chefen för socialdepartementet har vid innevarande riksdag besvarat en fråga, huruvida sådana åtgärder för täckande av platsbristen på ungdomsvårdsskolorna vore att förvänta, att ynglingar under 18 år icke måtte dömas till relativt lång fängelsevistelse på grund av platsbristen vid skolorna. Socialministern redogjorde för den pågående utbyggnaden av ungdomsvårdsskolorna och förklarade att man genom redan beslutade åtgärder skulle kunna täcka åtminstone huvuddelen av ett platsbehov av nuvarande storlek samt anförde vidare bl. a.:

»Man måste emellertid räkna med att behovet under tiden fortsätter att öka och att ökningen särskilt avser de mest svårbehandlade fallen. Det otillfredsställda behovet av specialvård för psykiskt svåra fall och för särskilt brottsbelastade ungdomar är därför det mest pressande problemet i dagens läge. Sådana vårdanordningar tar också den längsta tiden att organisera, bygga och skaffa personal till.»

Socialministern sade sig vidare hoppas att för nästa års riksdag kunna redogöra för resultaten av ansträngningarna att lösa de akuta vårdproblemen i samband med överväganden kring ungdomsvårdsskolekommitténs förslag.

Man torde böra räkna med att platsbehovet kommer att öka ytterligare under de kommande åren genom bl. a. de stora ungdomskullarna. Utskottet vill i sammanhanget framhålla, att även andra faktorer medverkar till att platsbehovet, om verklig effektivitet i behandlingen skall nås, blir större än som framgår av ovan angivna siffror. Utskottet vill understryka vikten av att goda differentieringsmöjligheter upprätthålles resp. tillskapas vid alla skolyper för tillämpning av den lilla gruppens princip och att den därför erforderliga platstillgången säkerställes. I och för sig önskvärda strävanden att effektivisera organisationen får enligt utskottets mening icke leda till att intagningskapaciteten pressas så att behandlingsresultaten för de redan intagna äventyras. Det är nödvändigt med en viss platsreserv bl. a. för att snabbt kunna omhänderta nya fall eller återintaga äldre och för att kunna verkställa s. k. slussning, d. v. s. överförande av elever inom samma skola från en avdelning till en annan, exempelvis från öppen till slutna avdelning, eller för att vid behov kunna flytta en elev från en skoltyp till en annan.

Det synes utskottet vara ett oeftergivligt krav att alla ungdomar som barnavården måst ingripa mot på grund av brott eller av andra orsaker snabbt skall kunna omhändertagas för vård. Så kan nu icke ske och konsekvenserna härav är skrämmande. Det förekommer ofta att de unga under den långa vänteliden, som i många fall kan röra sig om ett halvt år eller mera, fortsätter att begå brott, ofta av grövre art än det ursprungliga. De bristande möjligheterna till differentierade vårdformer gör också att behandlingen på skolorna icke får den effekt som avsetts och som också enligt utskottets mening under andra omständigheter skulle varit möjlig att

nå. Återfall i brottslighet bland elever som lämnat skolorna förekommer mycket ofta. Vad nu sagts gäller i tillämpliga delar även sådana ungdomar som beslagits med eller är misstänkta för brott men till följd av bristande resurser icke kan omhändertas under utredningstiden. Många av de förhållanden som utskottet här påtalat är genom den på senare tid förda allmänna debatten i dessa frågor så väl kända, att de icke torde tarva någon ytterligare belysning. Utskottet vill emellertid rikta uppmärksamheten på vissa spörsmål som upptagits i en skrivelse som avlåtits till utskottet av riksåklagaren och såsom bilaga fogats till detta utlåtande (bil. 2). Riksåklagaren lämnar i skrivelsen bl. a. vissa uppgifter angående antalet häktade och antalet meddelade domar å ovillkorligt frihetsstraff i vad gäller lagöverträdare under 18 år i Stockholm, Göteborg och Malmö. Antalet häktade ungdomar i dessa städer beräknas komma att för år 1958 uppgå till omkring 200. Hittills har under innevarande år 28 ungdomar under 18 år dömts till ovillkorligt frihetsstraff. I 13 fall gällde domarna pojkar, som var intagna på eller villkorligt utskrivna från ungdomsvårdsskola och i 11 fall pojkar som var omhändertagna för skyddsuppfostran men ännu ej blivit intagna på ungdomsvårdsskola. Till väsentlig del synes domstolarnas ställningstagande i de sistnämnda 11 fallen ha påverkats av den omständigheten, att den åtalade icke kunnat intagas på ungdomsvårdsskola. Riksåklagaren framhåller vidare bl. a. att man bör räkna med att platsbehovet är större än vad uppgifterna om antalet häktningsfall, antalet domar å ovillkorligt frihetsstraff och väntetiderna ger vid handen. I många fall torde nämligen barnavårdsnämnder med hänsyn till platsbristen underlåta att begära plats på ungdomsvårdsskola.

Vad riksåklagaren sålunda anfört understryker ytterligare kravet på utredningshem och ökat platsantal på ungdomsvårdsskolorna. Utskottet finner det högst otillfredsställande att formen för samhällets reaktion mot unga lagöverträdare på sätt som angetts skall kunna vara beroende av de bristande vårdnadsresurserna.

När det gäller utbyggnaden av ungdomsvårdsskolorna och behovet av utredningshem föreligger som grundläggande material det ovannämnda betänkandet av kommittén för ungdomsvårdsskolorna, vilket även innefattar en överarbetning av det tidigare framlagda förslaget om utredningshem. Då ärendet nu är under beredning i socialdepartementet har utskottet icke ansett sig böra taga ståndpunkt till detaljerna i förslaget. Utskottet vill endast fästa uppmärksamheten på vissa frågor som syns böra beaktas vid utbyggnadsarbetet.

För att arbetet vid ungdomsvårdsskolorna skall kunna bedrivas framgångsrikt är det nödvändigt med tillgång till för sina uppgifter väl utbildad personal som även äger fallenhet för arbetet på området. Med hänsyn till vårdpersonalens nära kontakt med eleverna i den dagliga rutinen och betydelsen av att deras arbete och attityder står i överensstämmelse med skolledningens behandlingsschema, vill utskottet understryka vikten av att utbildningsfrågorna för vårdpersonalen bringas till en snar lösning.

Utskottet finner det välbetänkt med kommitténs förslag, att i avvaktan på att de nya skolorna färdigställs särskilda åtgärder skall vidtagas för förstärkning av den psykiatriska behandlingen vid skolorna. Skolornas tillgång till psykiatrisk expertis är f. n. mycket bristfällig.

Vad gäller omhändertagande av utredningsfallen har kommittén föreslagit inrättande av mottagnings- och observationsavdelningar vid vissa skolor, vilka avdelningar skulle ungefärligen motsvara de av barnavårdskommittén föreslagna utredningshemmen. Skäl har anförts även för att tillgång till utredningshem eller motsvarighet till dem bör finnas i de större städerna, där ju ungdomsbrottsligheten är ett särskilt stort problem, men utskottet vill här endast framhålla vikten av att dylika hem organiseras utan dröjsmål.

Det har stått klart för utskottet att den utbyggnad av ungdomsvårdsskolorna och anstalter för omhändertagande av utredningsfall som utskottet anser böra med det snaraste komma till stånd kommer att draga avsevärda kostnader, vilka icke blir mindre om utskottets ovan uttalade önskemål skall tillgodoses. Mot kostnaderna kan dock, om man här ser endast till den ekonomiska sidan av problemet, vägas de vinster som en minskning av ungdomsbrottsligheten måste medföra. Man bör därvid beakta icke blott den stora skadegörelse på egendom som nu förekommer utan även att ungdomar som kommit på avvägar genom riktig vård kan återföras till ett normalt samhällsliv och göra sin insats i produktionen.

Utskottet vill beträffande spörsmålet om utackordering av ungdomar i familjevård framhålla, att det enligt utskottets mening särskilt i dagens situation är påkallat att söka mildra verkningarna av den rådande platsbristen vid ungdomsvårdsskolorna genom placering av ungdomarna i hem med god miljö. Det kan därför förtjäna övervägas åtgärder för att åstadkomma en ökad användning av denna möjlighet.

Sammanfattning

Utskottet kan i väsentliga delar icke biträda motionärernas synpunkter och förslag. Det yttersta syftet med motionerna — att få till stånd åtgärder för bekämpande av ungdomsbrottsligheten — har emellertid synts utskottet så betydelsefullt att det föranlätit utskottet till vissa uttalanden beträffande en del framlagda eller väntade förslag på området. Framför allt har utskottet velat starkt understryka behovet av snara åtgärder för att *dels* upprusta ungdomsvårdsskolorna, så att väntetiderna elimineras och vårdtiden kan bli tillräckligt lång samt behovet av vård på specialavdelningar kan tillgodoses, *dels* bereda möjligheter att i utredningshem omhändertaga unga lagbrytare, vilkas brott är under utredning, eller ungdomar som väntar på att erhålla plats på ungdomsvårdsskola, och *dels* förstärka polisens resurser, så att dess möjligheter att förebygga och upptäcka brott ökas.

Ehuru utskottet sålunda icke anser sig kunna tillstyrka bifall till motionerna får utskottet med hänsyn till de föreliggande frågornas stora vikt hemställa,

att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: B 193 och II: B 250 må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 18 november 1958

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herr Wolgast, fru Wallentheim, herrar Nyström*, Strandler, Johan Persson, Möller, fru Nilsson, herr Sörlin, fru Hamrin-Thorell, herrar Tage Johansson, Per-Olof Hanson och Kaijser;

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm, fru Svedberg*, herrar Bark, Dickson, Königson, Björkänge, Ekström i Björkvik, Nelander, Svensson i Kungälv, fru Wallerius-Gunne, fru Thunvall och herr Grebäck*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av fru *Wallerius-Gunne*.

Biltillgrepp i Sverige 1950—1957

(Sammanfattning av en kriminalstatistisk undersökning, utförd av jur. kand. Gunnar Fredriksson)

Antalet bilstöldar i hela landet uppgick till 37 483 för perioden 1950—57. Det genomsnittliga årliga antalet biltillgrepp för tiden 1952—57 utgjorde 75,2 per 100 000 invånare och 99,9 per 10 000 personbilar. Liksom brottsligheten i allmänhet är bilkriminaliteten främst en storstadsföreteelse. I förhållande till folkmängden tillgrepos mer än sex gånger så många bilar i storstäderna, d. v. s. Stockholm, Göteborg och Malmö, som i det övriga landet. Även beträffande landet utom storstäderna föreligger en avgörande skillnad mellan stadsbebyggelse och annan bebyggelse. I de medelstora städerna, d. v. s. städerna med ett invånarantal mellan 15 000 och 100 000,¹ var brottsfrekvensen mer än fyra gånger så hög som för andra, mindre städer och landsbygd. Polischefsdistrikt med s. k. blandad bebyggelse, d. v. s. både städer och köpingar samt landsbygd, ha något högre brottslighet än polischefsdistrikt, vilka uteslutande bestå av landskommuner.

Stockholms stad har den högsta bilkriminaliteten i landet, 278,1 biltillgrepp per 100 000 invånare. Denna siffra utgör årsmedeltal för åren 1952—57. Som kontrast kan nämnas Kronobergs län, som bland länen uppvisar den lägsta siffran, 16,2 biltillgrepp per 100 000 invånare. Den näst största frekvensen uppvisar Göteborgs och Bohus län, 155,2. Denna siffra påverkas emellertid av den höga brottsligheten i Göteborgs stad. I Stockholms, Uppsala och Malmöhus län är antalet bilstöldar i relation till folkmängden ungefär detsamma som för riket i dess helhet. Alla övriga län ligga betydligt under genomsnittet för landet.

Av de större och medelstora städerna har Stockholms stad den högsta bilbrottsligheten, 278,1 brott per 100 000 invånare, medan Göteborg kommer på andra plats med 217,1. De här anförda siffrorna utgöra liksom tidigare årsmedeltal för åren 1952—57. Dessa båda städer svara ensamma för mer än hälften av samtliga bilbrott i hela landet, oktatt de endast ha 16 procent av folkmängden och 14 procent av bilparken.

Malmö intar däremot icke samma utpräglade särställning gentemot de medelstora städerna. Icke mindre än 10 av dessa senare ha högre kriminalitet än Malmö. Ett visst samband mellan stadens storlek och brottslighetens höjd kan spåras även för de medelstora städernas vidkommande.

Eftersom en betydande del av klientelet på anstalterna för unga lagöverträdare utgöres av ungdomar med ett flertal bilstöldar bakom sig uppvisa som regel de polischefsdistrikt, inom vilka sådana anstalter äro belägna, en väsentligt högre tillgreppsfrekvens än andra distrikt av motsvarande typ. Ungefär 7 procent av bilstölderna i landet ha förövats i distrikt med dylika anstalter. I viss utsträckning påverkas också kriminaliteten i de omkringliggande distrikten.

Liksom kriminaliteten i allmänhet har även bilkriminaliteten visat en klart stigande tendens under 1950-talet. Antalet bilstöldar i hela landet utgjorde 2 018 år 1950 och 9 278 år 1957, en stegring med 359,8 procent eller om hänsyn toges till folkökningen med 337,2 procent. Sett i relation till bilparken blir ökningen däremot ganska obetydlig, 28,7 procent. Bilstölderna ha fortsatt att öka innevarande år. Under första halvåret i år var antalet bilstöldar i hela landet 21,8 procent större än samma tid i fjol.

¹ Även 17 mindre städer äro medräknade

Bilstöldernas ökning är ingalunda jämnt fördelad på de olika åren. Under två år, 1953 och 1956, registrerades till och med en mindre nedgång. Den kraftigaste ökningen inträffade 1955, den näst kraftigaste 1954. Fjölårets stegring blev 36,1 procent.

Biltillgreppen ha under perioden 1950—57 ökat betydligt mindre i storstäderna än i landet i övrigt. För storstäderna noteras den största ökningen i Göteborg och den minsta i Malmö.

Under de tre första kvartalen i år var antalet bilstölder 22,5 procent större i Stockholm än samma tid förra året. Motsvarande ökning för Göteborg uppgick till 52,8 procent och för Malmö till 110,2 procent.

Av de under 1950—56 i landet utom storstäderna förövade bilstölderna klarades 62 procent upp genom gärningsmännens upptäckt. För städerna var uppklaringsprocenten 57, för återstoden av landet utom storstäderna 72 procent. Uppklaringsprocenten i Malmö var 43 för åren 1955 och 1956 sammantagna.

Av de åren 1950—56 stulna bilarna återfunnos alla utom 16 stycken eller 0,2 procent (Här och i det följande avse siffrorna, när ej annat utsäges, de medelstora städerna). Av de åren 1954—57 i Stockholm tillgripna bilarna ha 83 stycken eller 0,8 procent icke kommit till rätta. För de i Stockholm år 1957 tillgripna motorcyklarna är procentsiffran icke återfunna fordon 24.

Av bilarna återfunnos drygt hälften i samma stad där de tagits, beträffande Malmö 70 procent. Över 90 procent av de stulna bilarna påträffades inom fyra dygn. För Malmö var procentsiffran något lägre, 82 procent.

Ungefär en femtedel av de tillgripna bilarna synes ha erhållit skador av varierande svårhetsgrad. Högst ett par procent torde dock ha blivit totalramponerade. Någon ökad skadefrekvens under senare år har icke förmärkts.

Vid 9 procent av alla biltillgrepp har samtidigt med tillgreppet av själva bilen förekommit stölder av föremål ur bilen, i Malmö 19 procent.

Bilbrottligheten synes nå sin toppunkt för året under höstmånaderna.

Spritpåverkan har förelegat vid 16 procent av biltillgreppen. Av det statistiska materialet framgår icke att den fria spriten skulle påverkat utvecklingen.

Det vanligaste ändamålet med biltillgreppen är nöjesresor, vid två tredjedelar av brotten. Därefter kommer underlättandet av rymning från anstalt, 18 procent, och tillgrepp i avsikt att föröva annat brott. Uppsåt att sälja bilen eller behålla den föreligger i mindre än 1 procent av fallen.

De flesta bilbrottslingar ha endast varit med om ett enda biltillgrepp under ett och samma år. I Malmö hade 35—40 procent av brottslingarna förövat två eller flera bilstölder under vart och ett av åren 1950—52 samt 1955 och 1956. I själva verket torde närmare tre fjärdelar av biltillgreppen därstädes ha förövats av sådana personer, som under resp. år gjort sig skyldiga till mer än en bilstöld.

Det kvinnliga inslaget är praktiskt taget obefintligt vid detta slags brott. I materialet finnes inget fall där en kvinna ensam eller tillsammans med blott kvinnor stulit en bil.

Om man såsom ett uttryck för åldersfördelningen använder antalet brott, förövade av personer i olika åldrar, är bilstölder vanligast i åldern 17—18 år men minskar sedan raskt.

Bilstöld är en av de brottsformer där delaktighet är vanligast. Mer än hälften av alla biltillgreppen ha förövats av två eller flera personer.

Tidigare kriminell belastning synes vara regel för biltjuvarna (mellan 70 och 80 procent) och återfallsrisken förefaller också att vara betydande.

Av de i Malmö hemmahörande personer som förövat biltillgrepp i nämnda stad åren 1950—52 hade enligt vad de lokala registren utvisa två tredjedelar återfallit i brott före 1957 års utgång.

RIKSÅKLAGARÄMBETET

Till Riksdagens allmänna beredningsutskott

I det utlåtande som riksåklagarämbetet den 15 oktober 1958 avgav över motionerna nr I: B 193 och II: B 250 angående åtgärder för ungdomsbrottslighetens bekämpande framhöll ämbetet, att de resurser som stå till förfogande i brottsbekämpandet i åtskilliga avseenden äro synnerligen bristfälliga. Ämbetet underströk bl. a., att det vore en angelägenhet av största vikt att utredningshem inrättades för omhändertagande av kriminella ungdomar under utredningstiden. De bristande möjligheterna att på ändamålsenligt sätt omhändertaga dessa unga hade lett till att häktning kommit att tillämpas i ökad omfattning. Ämbetet framhöll vidare, att avsevärd tid i regel förflöte mellan brottspåföljdens bestämmande och dess verkställande; situationen vore sedan länge sådan, att ungdomar som enligt meddelade beslut skulle intagas på ungdomsvårdsskola finge vänta åtskilliga månader på att plats skulle kunna beredas dem i sådan skola. Ett annat problem, varmed ungdomsvårdsskolorna brottades, vore att för de psykiskt svårast belastade ungdomsbrottslingarna tillräckliga och adekvata vårdformer sakenades.

Till belysning av vad ämbetet uttalade i sitt utlåtande får ämbetet härmed — såsom en komplettering till utlåtandet — redovisa vissa uppgifter som ämbetet införskaffat angående dels antalet häktade och dels antalet meddelade domar å ovillkorligt frihetsstraff i fråga om lagöverträdare under 18 år.

Antalet häktade personer i åldern under 18 år i städerna Stockholm, Göteborg och Malmö under tiden 1 januari—30 september 1958 framgår av följande tabell. Till jämförelse meddelas motsvarande siffror för 1953.

	Stockholm	Göteborg	Malmö	Summa
1/1—30/9 1953	32	3	6	41
1/1—30/9 1958	98	37	19	154

I dessa tre städer ha således 154 ungdomar häktats under de tre första kvartalen i år. Antalet häktade under hela år 1958 i dessa städer kan därför beräknas bli omkring 200.

De siffror som här presenterats utvisa, att det föreligger ett mycket stort behov av platser på utredningshem eller annan anstalt där ett effektivt omhändertagande kan ske under utredningstiden. För bedömande av platsbehovet kan vidare framhållas, att ungdomsåklagarna i Stockholm uttalat, att de med hänsyn till gällande bestämmelser varit synnerligen restriktiva, då det gällt att begära ungdomar häktade, och att därest tillgång funnits till utredningshem, där betryggande övervakning kunnat anordnas, säkerligen ett betydligt större antal ungdomar skulle ha begärts intagna på dessa hem; ungdomsåklagarna i Stockholm beräkna, att i år minst 50 ungdomar utöver dem som häktats skulle ha berövats friheten. Å andra sidan bör uppmärksammas, att i några fall ungdomar häktas flera gånger under året för brott som de begått under väntan på intagning på ungdomsvårdsskola. I vissa av dessa fall torde nytt beslut ha kunnat undvikas, därest möjlighet funnits att på betryggande sätt omhändertaga dem under väntetiden.

Ämbetet kommer härmed över till frågan om platsbristen på ungdoms-

vårdsskolorna. Platsbristen och avsaknaden av erforderliga behandlingsresurser på dessa skolor belyses bl. a. av antalet domar å ovillkorligt frihetsstraff som meddelats i fråga om ungdomar. Enligt kungl. cirkulär den 30 juni 1947 har åklagare att till riksåklagaren insända meddelande, när allmän under rätt eller hovrätt dömt den som är under 18 år till ovillkorligt fängelse eller straffarbete. Till riksåklagarämbetet har hittills inkommit meddelande om 28 sådana domar under 1958.

Av dessa 28 domar avse 3 pojkar som tidigare under året erhållit ovillkorligt frihetsstraff samt 1 en pojke som förut erhållit ovillkorligt frihetsstraff under 1957.

De övriga 24 domarna avse i 13 fall pojkar, som voro intagna på eller villkorligt utskrivna från ungdomsvårdsskola, och i 11 fall pojkar, som voro omhändertagna för skyddsuppfostran men ännu ej blivit intagna på ungdomsvårdsskola.

Med reservation för en viss osäkerhet på grund av att ämbetet icke nu har tillgång till akterna i målen kan ämbetet lämna följande upplysningar angående de till ovillkorligt frihetsstraff dömda unga lagöverträdarna.

Domstolarnas ställningstagande beträffande påföljden för den sistnämnda gruppen av 11 pojkar, vilka ej varit intagna på ungdomsvårdsskola, synes till en väsentlig del ha påverkats av den omständigheten att den unge lagöverträdaren icke omedelbart kunde intagas på ungdomsvårdsskola. Väntetiderna för 9 pojkar, för vilka plats anvisats å viss ungdomsvårdsskola redan före rättens handläggning av ärendet, varierade mellan 1 1/2 månad och 6 månader. Beträffande 1 pojke hade plats ej sökts vid tiden för domen (tydligt beroende på att beslutet om omhändertagande för skyddsuppfostran överklagats) men uppgavs att om ansökan inkom plats likväl ej stod till buds inom den närmaste tiden. I fråga om 1 pojke slutligen, vilken dömts till kort straff, förelåg uppgift om att han sedan omkring 1 1/2 månad stod på väntelista efter sakförklaring för tidigare brott.

Avsaknaden av erforderliga resurser inom ungdomsvårdsskoleorganisationen torde ha varit det avgörande skälet för domstolarna att döma också de 13 pojkar, som tillhörde ungdomsvårdsskolorna, till frihetsstraff. I 7 fall har socialstyrelsen eller vederbörande skolstyrelse förklarat att erforderliga resurser saknades, i 4 fall ha domstolarna, utan stöd av sådan förklaring, funnit socialvårdens resurser otillräckliga för återanpassning av den unge lagöverträdaren och i 2 fall har plats anvisats på annan ungdomsvårdsskola men intagning där ej kunnat ske omedelbart (väntetid 1 månad och 6 månader).

I intet fall synes brottslighetens art i och för sig ha av domstolarna åberopats som avgörande skäl för ådömande av ovillkorligt frihetsstraff.

I några fall ha underrätternas domar på initiativ av riksåklagarämbetet eller efter klagan av den tilltalade ändrats i hovrätt. Sålunda har inom den grupp som ej varit intagen på ungdomsvårdsskola domen i 4 fall ändrats till att avse omhändertagande för skyddsuppfostran (möjlighet till omedelbar intagning vid tiden för hovrättens dom synes därvid ha förelegat) och i 1 fall till ungdomsfängelse (den unge hade under fullföljdstiden fyllt 18 år).

I 1 fall inom samma grupp, beträffande vilket talan fullföljts av riksåklagarämbetet, har hovrätten ännu icke meddelat dom.

Av dem som tidigare intagits på ungdomsvårdsskola ha 2 i hovrätten fått domen ändrad till att avse fortsatt omhändertagande för skyddsuppfostran. I 3 fall har fullföljdstiden ännu ej utgått.

Den kraftiga ökningen av antalet häktningsfall liksom det betydande antalet domar å ovillkorligt frihetsstraff utgöra belägg för det stora behovet av utredningshem och ökade platser på ungdomsvårdsskolorna. Uppenbar-

ligen måste man räkna med att behovet är större än vad uppgifterna om antalet häktningsfall, antalet domar å ovillkorligt frihetsstraff samt väntetiderna för ungdomsvårdsskolorna ge vid handen. Det förhållandet att barnavårdsnämnderna känna till platsbristen torde föranleda dem att underlåta att begära plats å ungdomsvårdsskola i åtskilliga fall, där de eljest skulle ha gjort detta.

Stockholm den 10 november 1958

Maths Heuman

/ Carl Holmberg